

Izabela Bawej

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

O JĘZYKU SPECJALISTYCZNYM W KONTEKŚCIE KULTUROWYM NA PRZYKŁADZIE BŁĘDNEGO UŻYCIA JĘZYKA NIEMIECKIEGO W LIŚCIE MOTYWACYJNYM

**Language for special purposes from a cultural background, on the
basis of errors in a letter of application to teach German**

This paper investigates a particular aspect of teaching languages for special purposes. The article focuses on the cultural component in the analysis of error in the collocation *in Wort und Schrift* that occurs in job applications written by students of Applied Linguistics. Learners of German as a foreign language for special purposes use the mother tongue and they coin words that do not exist in German. Errors of this type are a result of the cultural differences between languages and inadequate inter-cultural competence.

Keywords: letter of application, German, culture, error, collocation, language for special purposes

Słowa kluczowe: list motywacyjny, język niemiecki, kultura, błąd, kolokacja, języki specjalistyczne

1. Wstęp

W obliczu wzrostu mobilności, promowania wielojęzyczności i wielokulturowości istnieje konieczność nauczania i uczenia się nie tylko ogólnych języków obcych, lecz także języków specjalistycznych (odpowiednio do profilu szkoły) do celów zawodowych.

Jak można zauważyć, w ostatnich latach zmieniły się potrzeby językowe i komunikacyjne osób studiujących języki obce. W dzisiejszej rzeczywistości spo-

łecznej i gospodarczej język obcy ma służyć jako narzędzie pracy, a nie jako cel sam w sobie (Dolata-Zaród, 2005: 64). Dlatego wyjście naprzeciw potrzebom studentów i przygotowanie ich do efektywnej komunikacji w sytuacjach określonych przez rynek pracy staje się kluczowe w procesie glottodydaktycznym.

Zakres tematyczny związany z nauczaniem języka specjalistycznego dla potrzeb glottodydaktyki jest bardzo obszerny. Problematykę tę można rozpatrywać z różnych punktów widzenia, np.: językoznawczego, kulturalnego, zawodowego, doboru środków czy metod realizacji programów nauczania (Pieńkos, 1993: 363).

W niniejszym artykule chciałabym zwrócić uwagę na kulturowy aspekt zagadnienia. Jak zauważa Kubica (2010: 126): „wymiar kulturowy i interkulturowy nie może być pominięty w dyskursie specjalistycznym, gdyż jest z nim nierozzerwalnie powiązany. (...) dyskurs specjalistyczny łączy się z językiem, do którego się odnosi, a język wiąże się z aspektem kulturowym, którego jest nośnikiem. Tym samym, dyskurs nie istnieje bez powiązania z kulturą i kontekstem społecznym”.

Jednym ze sposobów zapoznawania uczących się z szeroko rozumianą kulturą kraju (-ów) języka docelowego oraz kształcenia kompetencji interkulturowej, jest praca z tekstem, czego przykładem może być tworzenie form użytkowych, potrzebnych w różnych sytuacjach dnia codziennego. W ramach niniejszego artykułu chciałabym kilka słów poświęcić kwestii błędu, który pojawił się w listach motywacyjnych studentów Lingwistyki Stosowanej UKW w Bydgoszczy w niemieckiej wersji związku wyrazowego w *mowie i w piśmie*. Zdaję sobie sprawę, że opis jednego, nawet reprezentatywnego błędu, jest niewystarczający i słyca problematykę kulturową w nauczaniu języka specjalistycznego. Uważam jednak, iż warto ten błąd przedstawić i dokonać jego krótkiej analizy, ponieważ wynika on z kulturowych uwikłań języka — tu języka specjalistycznego. Odmierna w każdym języku kategoryzacja otaczającego nas świata spowodowana specyfiką kulturową sprawia, że sytuacje użycia znaków językowych w poszczególnych językach nie zawsze są takie same, lecz są uwarunkowane innym sposobem werbalizacji wybranych wycinków rzeczywistości pozajęzykowej.

2. Cechy języka specjalistycznego i specyfika jego nauczania

W literaturze przedmiotu istnieją różnorodne definicje języka specjalistycznego, nazywanego także językiem fachowym, zawodowym, profesjolektem lub żargonem zawodowym.

Szulc w *Słowniku Dydaktyki Języków Obcych* podaje, że język specjalistyczny (fachowy) jest wariantem języka ogólnego używanym przez określone grupy zawodowe, umożliwiającym precyzyjny opis danej dziedziny wiedzy, nauki lub techniki. Języki fachowe różnią się od języka potocznego przede wszystkim słownictwem, pozwalającym na dokładniejsze i bardziej skrótowe definicje przedmiotów, relacji oraz procesów odnoszących się do danej specjalności (Szulc, 1994: 102).

Przyjmuje się, że języki specjalistyczne są specyficznymi językami tworzonymi przez specjalistów „na potrzeby” komunikacji profesjonalnej pomiędzy tymi specjalistami (Grucza, 2007: 14).

Podstawową funkcją języka specjalistycznego jest jego funkcja poznawcza oraz funkcja komunikacyjna. Każdy język specjalistyczny związany jest z jakimś językiem ogólnym. Fonetyki języków specjalistycznych są zbieżne z fonetykami odpowiednich języków ogólnych. Języki specjalistyczne zawierają także zasady gramatyki języka ogólnego. Leksyka i wzorce tekstowe języków specjalistycznych pokrywają się częściowo z językami ogólnymi. Dlatego mówi się, że języki specjalistyczne charakteryzują się specyficzną warstwą leksykalną, nieporównywalną do warstwy słownictwa ogólnego. Języki specjalistyczne są całkiem autonomiczne tylko pod względem funkcjonalnym (Pieńkos, 1993: 268; Stolze, 1999: 21; Grucza, 2007: 14).

Języki fachowe charakteryzuje: dominacja strony biernej, czasowniki modalne, określone modele zdań i zwrotów, stosowanie wybranych metod słowotwórczych podczas tworzenia nowych słów oraz specyficzna składnia. Teksty specjalistyczne posiadają styl nominalny i bezosobowy, liczne konstrukcje imiesłowowe, cechują je także brak wulgaryzmów i określeń nacechowanych emocjonalnie oraz często zawiłe zdania wielokrotnie złożone (Dolata-Zaród, 2005: 64-65).

Języki specjalistyczne stosowane są w wielu dziedzinach życia, dlatego wyróżnia się na przykład: język polityki, ekonomii, biznesu, nauk społecznych, matematyki, informatyki, chemii i fizyki, medycyny i farmacji, techniki, administracji unijnej, hotelarstwa, drukarzy, kierowców i mechaników, język prawniczy, turystyczny, sportowy, język używany w gastronomii, język dla logistyki i sprzedaży itd.

Języki specjalistyczne są językami o rozbudowanej formie pisanej (Pieńkos, 1993: 268). Przeciętny użytkownik języka ma do czynienia ze specjalistycznymi odmianami języków fachowych najczęściej w formie pisemnej, czego przykładem są następujące pisma użytkowe: podania o pracę, reklamacje, instrukcje obsługi sprzętu technicznego, wskazówki użycia leków, zasady wypełniania zeznań podatkowych PIT, pisma do i ze spółdzielni mieszkaniowych, banków, ubezpieczalni czy dostawców mediów i operatorów telefonii.

Specyfika procesu uczenia się i nauczania języków specjalistycznych związana jest z faktem, że akwizycja umiejętności językowych specjalistycznych jest tylko wtedy możliwa, gdy zostały zinternalizowane ogólne umiejętności językowe. Uczący się języków specjalistycznych muszą posiadać ogólne umiejętności językowe, tzn. znać język ogólny na określonym poziomie (Grucza, 2007: 15).

Jak zauważa Pieńkos, nie ma idealnej i niezawodnej formuły nauczania języków specjalistycznych. Każdy język fachowy posiada swoje własne cechy charakterystyczne. Należy również wziąć pod uwagę fakt, iż nauczanie języka zawsze implikuje dokonywanie wyborów pomiędzy tym, co jest niezbędne, a tym, co można pominąć, ważny staje się zwłaszcza na wyższym poziomie nauczania aspekt kwantytatywny zasobów danego języka (Pieńkos, 1993: 366, 367).

Z punktu widzenia dydaktyki nauczanie języka specjalistycznego związane jest z nabywaniem umiejętności tworzenia, odbierania i rozumienia tekstów m.in. na potrzeby zawodowe, zawierających fachowe słownictwo, specyficzne reguły morfologiczne, np. słowotwórcze, charakterystyczne wzorce zdań i konwencje stylistyczne. Dydaktyka języka obcego specjalistycznego obejmuje przekazywanie treści fachowych, pracę z tekstem specjalistycznym oraz rozwijanie kompetencji interkulturowej, która umożliwia właściwe rozumienie kultury i mentalności innych narodów podczas komunikacji fachowej (Kubiak, 2006: 26).

3. Znajomość obcej kultury a nauka języka obcego

Jak wynika z powyższego, osobę, która dobrze zna język obcy zarówno ogólny, jak i specjalistyczny, powinna charakteryzować kompetencja językowa, komunikacyjna oraz szeroko rozumiana kompetencja interkulturowa. Dla potrzeb niniejszego artykułu przyjęłam, iż kompetencja interkulturowa składa się z wiedzy na temat różnic i podobieństw występujących pomiędzy kulturą własną a obcą oraz z umiejętności rozpoznawania tych różnic w konkretnych sytuacjach. Kompetencja interkulturowa to także umiejętność zastosowania odpowiednich strategii pozwalających na interpretowanie obcych komunikatów i formułowanie własnych przy użyciu wzorców oraz środków komunikacyjnych odpowiednio do danej sytuacji komunikacyjnej. Kompetencja interkulturowa umożliwia funkcjonowanie w wielokulturowym świecie, w którym kontakty z przedstawicielami obcych kultur są na porządku dziennym i w którym od udanej interakcji z nimi zależy osiąganie postawionych sobie celów komunikacyjnych (Miłuńska, 2012: 176-177).

Spółczesność i kultura są pojęciami przenikającymi się nawzajem. Uczący się języka obcego jest w trudniejszej sytuacji od rodzimego użytkow-

nika języka, ponieważ ma często mniejsze opanowanie z wiedzą kulturową — dla niego obcą, która stanowi komunikacyjną ramę odniesienia. Istnieje więc obawa, że popadnie w pułapkę werbalizacji przesadnej¹, niewystarczającej lub niestosownej do danej sytuacji i danego kontekstu. Komponent kulturowy może więc być sensownie zintegrowany z procesem dydaktycznym, jeżeli powiążemy różne aspekty kultury nie tylko z zachowaniami komunikacyjnymi ucznia w konkretnych rolach nadawcy i odbiorcy, ale również z rozwojem wiedzy, świadomości i wrażliwości kulturowej, tolerancji na różnice kulturowe oraz z treningiem umiejętnego stosowania strategii komunikacji interkulturowej (Dakowska, 2008: 70-71).

Tabakowska podkreśla, że nauka języka obcego jest nie tylko procesem nabywania nowej mowy, lecz także procesem poznawania nowej kultury, dlatego zjawiska językowe należy dostrzegać w szerokim kontekście kulturowym. Odwołując się do różnic między językami i do wynikających z nich trudności w komunikacji pomiędzy użytkownikami tych języków, mówi się najczęściej o „barierach językowych”. W procesie komunikacji obcojęzycznej kluczowe powinno być wyrażenie „bariery kulturowe”. „Bariery kulturowe” w aspekcie językowym dotyczą leksykonu, np. uwarunkowana kulturowo kategoryzacja rzeczywistości pozajęzykowej znajduje swoje odbicie w braku ekwiwalencji na poziomie leksykalnym. Bariery te obejmują również konwencje pragmatyczne, np.: formuły grzecznościowe, formy adresatywne i idiomy oraz gramatykę, np.: morfologię zdrobnień, semantykę strony biernej, konwersję czy zaimki dzierżawcze (Tabakowska, 2002: 26).

Język należy traktować nie tylko jako narzędzie służące wymianie informacji, lecz także jako składnik kultury i jej produkt. Język umożliwia dostęp do otaczającej nas rzeczywistości i jest środkiem jej poznania. Zawiera najważniejsze cechy kultury danej społeczności i stanowi zapis przyjętych w danej kulturze sposobów kategoryzacji rzeczywistości. Dostarcza kategorii gramatycznych, semantycznych i pragmatycznych, za pomocą których odbieramy i interpretujemy otaczający nas świat. Każda społeczność ma swój język, za pomocą którego „postrzega” rzeczywistość. Dlatego uczenie się języka jest czymś więcej niż tylko poznawaniem charakterystycznych dla niego systemu znaków, związków, jakie te znaki tworzą czy struktur formalnych. Ważne jest nauczanie kultury poprzez język i języka jako przejawu kultury, ponieważ za różnymi językami kryją się odmienne sposoby myślenia, odmienne systemy wartości, odmienne rodzaje doświadczeń, które tworzą wizję otaczającego świata posługujących się tymi językami społeczności (Zawadzka, 2004: 186).

¹ Przesadna werbalizacja wyraża się, np.: w nienaturalnej artykulacji głosek i sylab, w nienaturalnym tonie i tempie mówienia czy w przesadnie poprawnym wypowiedzeniu słów.

W tym kontekście warto przytoczyć także Anusiewicza (1995: 3), według którego: „(...) język jest jednym z najważniejszych składników kultury, zaś kultura jest zawarta w języku – jego systemie, tekstach, sposobach posługiwania się nimi (...). (...) traktujemy język jako środek czy narzędzie służące wymianie informacji, ale również, a może przede wszystkim jako magazyn doświadczenia zbiorowego danej społeczności, odzwierciedlającego hierarchie wartości i systemy znaczeń oraz jako czynnik umożliwiający dostęp do świata tudzież poznanie go w sposób z góry już określony”.

4. List motywacyjny na zajęciach z *Praktycznej Nauki Języka Niemieckiego* – *pisanie z ortografią*

Zgodnie z ustawą Prawo o Szkolnictwie Wyższym z 27 lipca 2007 r. (Dz.U. nr 164, poz. 1365, z późn. zm.) uczelnie powinny realizować podstawowe zadania, do których należą np.: współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym, prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych czy kształcenie studentów w celu przygotowania do pracy zawodowej (www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze DW 12.06.2013).

Ponieważ nowa rzeczywistość dyktuje potrzebę dostosowania się do rynku pracy, kształcenie studentów na studiach neofilologicznych nie może być ograniczane wyłącznie do nauczania języka obcego ogólnego. Aby pomóc studentom sprawnie funkcjonować we współczesnym świecie i przygotować ich do przyszłego życia zawodowego, tzn., aby nabyli kompetencję poprawnego posługiwania się niemieckim językiem specjalistycznym, dostosowałam program prowadzonych przeze mnie zajęć z przedmiotu *Praktyczna Nauka Języka Niemieckiego – pisanie z ortografią*² oraz przekazywane na tych zajęciach treści do współczesnych realiów. Ukierunkowałam je na potrzeby studentów, którzy zaczynają szukać pracy na przykład za granicą lub w międzynarodowych firmach. Chociaż język angielski jest językiem najczęściej używanym w kontaktach gospodarczych, nadal istnieje zapotrzebowanie na osoby znające niemiecki język biznesu. Jest on podstawą stosunków handlowo-gospodarczych w kontaktach z krajami niemieckiego obszaru językowego oraz z innymi krajami Europy.

Dlatego na ćwiczeniach z pisania studenci uczą się m.in., jak należy poprawnie formułować pisma użytkowe, np.: list oficjalny do różnego rodzaju

² III rok lingwistyki stosowanej kombinacji język angielski z językiem niemieckim studiów pierwszego stopnia UKW w Bydgoszczy

urzędów i instytucji, podanie o pracę, życiorys, ogłoszenie, monit, reklamację, notatkę biznesową, e-mail służbowy, różnego rodzaju umowy, np. umowę kupna-sprzedaży, opis produktu, ofertę pracy, instrukcję obsługi, prospekt czy tekst reklamowy. W trakcie zajęć studenci ćwiczą wzorce tekstowe i powtarzają praktyczne zasady komponowania tekstu, usprawniają operacje zdaniotwórcze, rozwijają umiejętność wyboru struktur językowych dla powstającego tekstu odpowiednio do jego formy, adresata czy funkcji, poznają i utrwalają słownictwo ogólne i specjalistyczne występujące w pismach oficjalnych, przypominają sobie i powtarzają struktury gramatyczne typowe dla danej formy, np.: użycie konstrukcji bezokolicznikowych, trybu przypuszczającego, strony biernej, zaawansowanej składni, nominalizacji czy orzeczeń złożonych.

Poprawny pod względem językowym i stylistycznym tekst może być pierwszym krokiem do sukcesu w zdobyciu pracy. Dlatego jedną z umiejętności, jaką powinni opanować studenci na ćwiczeniach z *Praktycznej Nauki Języka Niemieckiego – pisanie z ortografią* jest umiejętność napisania listu motywacyjnego, nazywanego także listem intencyjnym, listem aplikacyjnym, podaniem o pracę lub podaniem o przyjęcie do pracy (niem. *Bewerbung, Anschreiben*).

Z uwagi na ograniczone ramy niniejszego artykułu nie przedstawiam całego scenariusza ćwiczeń, które odbyły się w semestrze letnim roku akademickiego 2012/2013. Chciałabym jednak w tym kontekście podkreślić, że szczególny nacisk w czasie zajęć położyłam na uwydatnienie związków językowo-kulturowych, a ćwiczenia przeprowadzone ze studentami lingwistyki stosowanej UKW w Bydgoszczy miały następujące cele:

- cel główny: student zna formę i zasady pisania listu oficjalnego w języku niemieckim: podania o pracę;
- cele szczegółowe: student potrafi przekazać w liście określone informacje, używa słów, zwrotów, wyrażeń i konstrukcji syntaktycznych charakterystycznych dla omawianej formy wypowiedzi, pozyskuje nowe słownictwo, poszerza swoją wiedzę ogólną i poprawnie posługuje się wiedzą dotyczącą realiów danego obszaru językowego, tu wiedzą o konwencjach społecznych obowiązujących w pisemnej korespondencji urzędowej w krajach niemieckiego obszaru językowego.

Pomocne w pracy były mi podręczniki: *Duden. Briefe schreiben leicht gemacht* (A. Kleinschmidt), *Deutsch im Büro* (S. Bęza) oraz *Pisanie po niemiecku to proste* (A. Król). Zawierają one bardzo dokładnie opracowane wzory najczęściej spotykanych pism w korespondencji urzędowej, w tym także listów motywacyjnych wraz z niezbędnym materiałem leksykalno-gramatycznym. W podręcznikach tych znajdują się typowe zwroty i sformułowania oraz schematy zdań, które pomagają uczącym się języka niemieckiego specjalistycznego podczas redagowania własnych tekstów, i które mo-

gą oni wypełnić znanymi już sobie elementami leksykalnymi, np.: *Bewerbung um eine Stelle als ..., Ihre Anzeige vom ..., mehrjährige Berufspraxis, gute IT-Kenntnisse, gute (ausgezeichnete) Sprachkenntnisse (Deutschkenntnisse) in Wort und Schrift, verfügen über perfekte Deutschkenntnisse, eine Arbeit gewissenhaft verrichten, frühester Eintrittstermin, Bitte um Vorstellungsgespräch, erste berufliche Erfahrungen sammeln, mit dem PC routiniert umgehen können, ein Praktikum absolvieren, den Anforderungen entsprechen, die ausgeschriebene Stelle, beherrschen MS Word und Excel, seine Pflichten gut erfüllen, Gehaltsvorstellungen, gute Ausbildung, selbständiges Arbeiten gewohnt sein* itd.

W tym miejscu chciałabym dodać, że dwa ostatnie podręczniki zawierają polskie ekwiwalenty niemieckich słów, zwrotów, wyrażań czy wybranych zdań.

Napisanie listu oficjalnego w języku niemieckim, jakim jest podanie o pracę, nie jest łatwe, wymaga bowiem uwzględnienia obowiązujących konwencji społecznych i zwyczajów językowych. Od nich zależy na przykład wybór form grzecznościowych czy typowych sformułowań. Dlatego ważnym elementem zajęć była analiza zamieszczonych w podręcznikach wzorów podań o pracę. Dzięki niej studenci poznali układ i formę graficzną listu motywacyjnego w języku niemieckim, kolejność rozmieszczenia poszczególnych elementów pisma na arkuszu papieru, tj. imienia i nazwiska nadawcy, adresu nadawcy, imienia i nazwiska, względnie: nazwy odbiorcy lub odbiorców, adresu odbiorcy, oznaczeń pocztowych, nazwy miejscowości i sposobu zapisania daty (pisanej w całości cyframi arabskimi), sposobu przedstawienia sprawy, której dotyczy list, formuł grzecznościowych rozpoczynających i kończących list, podpisu czy informacji o załącznikach.

Towarzyszyły temu różnorodne działania dydaktyczne uwrażliwiające studentów na różnice leksykalne, strukturalne i kulturowe pomiędzy językiem polskim a językiem niemieckim, np.:

- wspólna eksplikacja znaczenia napotkanych w tekstach terminów i zwrotów (za Weigt 2012: 136), np.: *in ungekündigter Stellung sein, Anforderungen, abschneiden, nachreichen, Kenntnisse einbringen, Eintrittstermin, Werdegang, beilegen, Handschriftenprobe, tüchtig, Initiativbewerbung, auswerten* itd.;
- ćwiczenia obejmujące tłumaczenie na język niemiecki podanej po polsku frazy, np.: *lubić pracę w grupie – teamorientiert sein, mieć nienaganną opinię – einen guten Ruf haben, być dyspozycyjnym – einsatzbereit sein, władać językiem niemieckim w mowie i w piśmie – beherrschen die deutsche Sprache in Wort und Schrift, mieć prawo jazdy kategorii B – einen Führerschein der Klasse B besitzen* itd.;
- ćwiczenia rozwijające ogólny poziom kompetencji językowych poprzez utrwalanie wzorcowych struktur gramatycznych, np.:

Ich	<i>habe</i>	<i>sehr gute</i>	<i>Kenntnisse der deutschen Sprache in Wort und Schrift.</i>
	<i>besitze</i>	<i>exzellente</i>	
	<i>verfüge über</i>	<i>perfekte</i>	
	<i>beherrsche</i>		<i>die deutsche Sprache in Wort und Schrift.</i>

- ćwiczenia będące wprawkami w pisaniu podań o pracę: pisanie krótkiego tekstu na podstawie ogłoszeń, wykonywane w parach i indywidualnie;
- ćwiczenia utrwalające zasady pisowni obowiązującej w niemieckiej korespondencji urzędowej, np.: stosowanie przecinka po formie grzecznościowej rozpoczynającej list, brak znaków interpunkcyjnych po formie grzecznościowej na końcu listu czy stosowanie wielkich liter.

Na etapie studiów wyższych studenci powinni sami organizować własną pracę nad językiem. Dzięki temu doskonalą swoje kompetencje językowe i komunikacyjne oraz poszerzają i utrwalają znajomość kultury kraju(-ów) języka docelowego. Dlatego poleciłam im, by w ramach pracy domowej napisali podanie o pracę, na przykład jako: tłumacz, sekretarka, asystent, manager lub nauczyciel języka niemieckiego. W ten sposób zyskali możliwość zastosowania w praktyce treści poznanych na ćwiczeniach odnośnie konwencji społecznych obowiązujących w krajach niemieckiego obszaru językowego i wykorzystania swoich dotychczasowych umiejętności w zakresie języka ogólnego, tj. już zdobytych umiejętności w zakresie słownictwa, gramatyki i ortografii. Studenci wyjaśniali m.in., dlaczego są zainteresowani danym stanowiskiem, przedstawiali swoje kompetencje i umiejętności, w tym także informacje dotyczące znajomości języków obcych (np. czynnej i biernej, w mowie i w piśmie), tak, by wzbudzić zainteresowanie potencjalnego pracodawcy.

Pisanie w języku obcym powinno być nie tylko ćwiczeniem języka z punktu widzenia jego poprawności, tzn. odpowiedniego zastosowania leksyki, struktur gramatycznych, zasad ortografii i interpunkcji. Chodziło mi o to, by studenci przestrzegali zarówno zasad poprawności formalno-gramatycznej, jak i spełnili wymogi dotyczące zewnętrznej formy listu motywacyjnego (układu i wyglądu), tzn. by list motywacyjny był napisany na białym papierze formata A-4, najlepiej na komputerze i zmieścił się na jednej stronie.

Wypowiedzi studentów poddałam analizie jakościowej, tj. wszystkie teksty (24 prace) sprawdziłam pod względem merytorycznym oraz językowym. Dodam, że ćwiczenie nie było oceniane. Ponieważ samo zaznaczanie błędów nie wystarcza, niezbędny jest też komentarz. Dlatego każdy student musiał omówić ze mną swoje błędy i sposób ich poprawy podczas indywidualnych konsultacji. Jest to niezbędne, bo zdarza się, że niektóre adnotacje

lub poprawki nauczyciela nie są w pełni zrozumiałe dla uczącego się. W ten sposób uzyskałam materiał, który pozwolił mi poznać i ocenić wybrane aspekty kompetencji studentów w zakresie posługiwania się niemieckim językiem specjalistycznym, tu ich wiedzą teoretyczną i praktyczną poznaną w toku zajęć akademickich. Jednocześnie prace studentów stały się dla mnie narzędziem badawczym, które dostarczyło mi przedmiotu badań: błędy w niemieckiej wersji kolokacji *w mowie i w piśmie*.

5. Kulturowe uwikłania błędu językowego w związku wyrazowym *in Wort und Schrift*

Kod językowy jest przedmiotem przyswajania w warunkach naturalnych oraz nauki w warunkach zinstytucjonalizowanych. Pełni on ważną funkcję adaptacyjną w procesach komunikacji obcojęzycznej, jest ściśle uporządkowany i podlega określonym rygorom, wiążącym arbitralne znaki z ich znaczeniem, i określający zasady łączenia tych znaków (Dakowska, 2008: 72).

Tworzenie tekstu jest rodzajem zachowania językowego, w czasie którego wykonuje się szereg operacji, by móc właściwie wyrazić daną myśl. Jedną z takich czynności jest łączenie ze sobą wyrazów zgodnie z przyjętymi w danym języku normami łączliwości syntaktycznej, semantycznej i stylistycznej (Apresjan, 1980: 24-25).

Jak wcześniej wspomniałam, języki specjalistyczne charakteryzują się pewną specyfiką w podsystemie leksykalnym, co widać w zasadach doboru i łączenia środków językowych w tworzonych tekstach. Dlatego należy podkreślić za Szulcem, iż nauczanie języka specjalistycznego związane jest z trudnościami natury leksykalnej oraz z trudnościami w warstwie formalnej ze względu na różnice w stosunku do języka standardowego (Szulc, 1994: 102). Potwierdzeniem takich trudności są poniżej przytoczone wybrane przykłady zdań z powtarzającym się błędem (14 razy) w niemieckiej wersji związku wyrazowego *w mowie i w piśmie – in Wort und Schrift*. Chciałabym dodać, że nie poruszam tutaj problemu poprawności gramatycznej zdań czy innych błędów leksykalnych z uwagi na ograniczone ramy artykułu. Przyjrzymy się zatem kilku przykładom:

Ich habe ausgezeichnete Sprachkenntnisse. Englisch und Deutsch kenne ich sehr gut **nicht nur im Schreiben, sondern auch im Sprechen.*

Ich kenne Englisch und Deutsch sehr gut **im Sprechen und im Schreiben.*

Ich kenne Englisch und Deutsch perfekt **im Schreiben und Sprechen.*

Ich verfüge über fließende Englisch- und Deutschkenntnisse sowohl **im Sprechen als auch im Schrift.*

**Ich habe ausgezeichnete Deutschkenntnisse im Schrift und Sage.*

**Meine 14-jährige Berufserfahrung ließ mir, ausgezeichnete Deutschkenntnisse im Schrift und Mund zu sammeln.*

**Dadurch, dass ich 3 Jahre in Deutschland wohnte, besitze ich ausgezeichnete Deutschsprachkenntnisse im Sprechen und Schreiben.*

**Ich kenne Englisch und Deutsch perfekt in Rede und Schrift.*

**Ich beherrsche die deutsche und englische Sprache in Schrift und Rede.*

**Ich besitze exzellente Deutschkenntnisse in Wort und Sprache.*

Mamy tu do czynienia z kalkami językowymi, czyli dosłownym tłumaczeniem związku wyrazowego *w mowie i w piśmie* na język niemiecki. Powyższe badania pozwalają przypuszczać, iż błąd jest spowodowany niewystarczającą wiedzą kulturową i nieświadomością różnic kulturowych. Błąd ten jest także przykładem zaburzenia łączliwości leksykalnej, wynikającej z niezajomości odpowiedniej kolokacji w języku docelowym. Studenci przenoszą materiał językowy znany im z języka ojczystego na poznawany język obcy. Ponieważ pomiędzy językiem niemieckim a językiem polskim zachodzi odmiennosc w kategoryzacji otaczającego nas świata, wystąpiło zjawisko negatywnego wpływu języka ojczystego, nazywanego w glottodydaktyce interferencją.

Błąd ten był dla mnie zaskoczeniem, ponieważ związek *w mowie i w piśmie* – *in Wort und Schrift* wielokrotnie wystąpił w materiałach omawianych na zajęciach. Poza tym studenci pisali prace w domu i mieli dostęp do różnego rodzaju pomocy (słowników), z których korzystanie na studiach neofilologicznych jest wręcz wymagane. Chciałabym również dodać, że tłumaczenie przedmiotowego związku wyrazowego na język niemiecki znajduje się we wszystkich dostępnych słownikach polsko-niemieckich. Błąd może świadczyć o tym, że część osób nie sięga po słowniki lub nie potrafi korzystać z wiedzy źródłowej. Studenci, którzy popełnili błędy, nie sprawdzili w słownikach jednojęzycznych, jakie znaczenie ma dany wyraz, jakie związki i z jakimi elementami tworzy. Zapomnieli, że nie tłumaczymy pojedynczych słów, lecz na przykład frazy, zwroty czy nawet zdania, aby osiągnąć ekwiwalencję semantyczną. A może błędy mają swoje źródło w zbyt dużym „zaufaniu” we własne umiejętności lub w lekceważącym podejściu do zadania?

Uważam, iż warto w tym kontekście przypomnieć, że słowa w jednym języku nie zawsze są pełnymi ekwiwalentami słów w innym języku, a zakres ich znaczenia może być szerszy lub węższy. Różnice pomiędzy grupami wyrazowymi spowodowane są także tym faktem, że poszczególne słowa wchodzą w różne związki semantyczno-syntaktyczne, ponieważ ludzie mówiący różnymi językami mogą myśleć w inny sposób i inaczej odzwierciedlać określo-

ne wycinki otaczającego nas świata (Dzierżanowska, 1988: 90; por. także Bergmann, Pauly i Stricker, 2010: 203).

Dowody różnic kulturowych są bardzo liczne i możemy je spotkać w wielu publikacjach. Dlatego na potrzeby artykułu przytoczę tylko dwa proste przykłady. Jak wcześniej wspomniałam, w postrzeganiu rzeczywistości przez człowieka istotną rolę odgrywa język, dzięki któremu możemy dokonywać podziału (segmentacji) otaczającej nas rzeczywistości. Świat, w którym żyjemy, tworzy continuum składające się z nieskończonej ilości przedmiotów, rzeczy, zjawisk, osób, procesów itd. Ludzie jako użytkownicy języka tworzą kategorie porządkujące otaczający ich świat i jego elementy. Istnieje wiele możliwości segmentowania rzeczywistości pozajęzykowej i różne języki na różne sposoby dzielą i nazywają wybrane jej wycinki. Na przykład wydaje się, iż wszyscy ludzie tak samo opisują swoje ciało. Jednak tak nie jest. W języku polskim palce u rąk i u nóg należą do tej samej ogólnej kategorii palców. W języku niemieckim natomiast są to dwa różne rodzaje kończyn – *Finger* i *Zehe*. W tym przypadku, język niemiecki bardziej szczegółowo opisuje dany wycinek rzeczywistości. Czasami jednak może być odwrotnie i język polski może być dokładniejszy. Na przykład polskim określeniom *kieliszek*, *szklanka*, *stoik* odpowiada w języku niemieckim jedno słowo *Glas*. Dla jednego społeczeństwa, używającego danego języka, pewne obszary rzeczywistości są ważniejsze i wymagają bardziej precyzyjnego opisu. Jeżeli spojrzymy na dowolną parę języków, to zawsze dostrzeżemy mniejsze lub większe różnice w opisie językowym (Lipiński, 2000: 33). Dlatego, jeżeli otworzymy dowolny słownik polsko-niemiecki, okaże się, że *mowa* i *pismo* mają wiele niemieckich odpowiedników o szerszym lub węższym znaczeniu, np.: *mowa* – *Sprache*, *Rede*, *Ansprache*; *pismo* – *Schrift*, *Handschrift*, *Schreiben*, *Brief*, *Blatt*, *Zeitung* (por. Langenscheidts Taschenwörterbuch der polnischen und der deutschen Sprache 1994) lub *mowa* – *Rede*, *Ansprache*, *Sprache*, *Zunge*, *Sprechen*, *Wort*; *pismo* – *Schrift*, *Schriftzeichen*, *Handschrift*, *Werk*, *Abhandlung*, *Schreiben*, *Brief*, *Zuschrift*, *Schriftstück*, *Zeitschrift* (por. Podręczny słownik polsko-niemiecki 1986). Uczący się muszą wybierać spośród licznych możliwych ekwiwalentów, zwłaszcza w sytuacji, gdy język docelowy opisuje rzeczywistość dokładniej niż język ojczysty uczącego się. Każdy język artykułuje i organizuje świat odmiennie. Sapir trafnie stwierdził (1978: 62): „Języki różnią się bardzo pod względem swego słownictwa. Rozróżnienia, które wydają się nam konieczne, mogą być zupełnie nieznanne w języku będącym odbiciem całkiem odmiennego typu kultury, podczas gdy w tym języku istotne są rozróżnienia dla nas zgoła niezrozumiałe”.

Kolokacja *w mowie* i *w piśmie* oraz jej niemiecki odpowiednik *in Wort und Schrift* zdeterminowane są przez systemy leksykalne języka polskiego

oraz języka niemieckiego i przyjęte w tych językach konwencje, mające swoje uzasadnienie w kulturze.

6. Podsumowanie

Odbieranie i przedstawianie otaczającego nas świata za pomocą języka odbywa się zawsze przez pryzmat wiedzy i świadomości podmiotu poznającego, uczącego się, mówiącego lub piszącego o postrzeganej lub pomyślanej rzeczywistości. Znać język oznacza m.in. umieć tworzyć poprawne językowo i zrozumiałe dla innych wypowiedzi w danym języku. Dlatego ucząc się języka obcego, zarówno tego ogólnego (powszechnie używanego), jak i specjalistycznego, należy uczyć się patrzeć na świat z perspektywy obcej kultury.

W procesie nauczania studentów języka specjalistycznego (tu niemieckiego) chodzi nie tylko o ich stały rozwój językowy i osiągnięcie jak najwyższego poziomu kompetencji językowej w aspekcie poprawności językowej i skuteczności przekazu, lecz także o rozwój kompetencji interkulturowej, obejmującej znajomość różnic kulturowych pomiędzy językami w odwzorowywaniu rzeczywistości oraz umiejętność wychwytywania ich podczas komunikacji ustnej i pisemnej.

Język należy traktować jako efekt i narzędzie przyswajania świata przez człowieka. W każdym języku zawarty jest określony sposób widzenia otaczającej nas rzeczywistości i jej poszczególnych elementów. Nauczanie i uczenie się języka obcego, także języka specjalistycznego, nie może odbywać się w oderwaniu od kultury, która go ukształtowała. Należy pamiętać, że nawet dobra znajomość języka obcego przy niedostatecznej znajomości kultury kraju języka docelowego może spowodować różnego rodzaju błędy zakłócające przekaz.

BIBLIOGRAFIA

- Anusiewicz, J. 1995. *Lingwistyka kulturowa: zarys problematyki*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Apresjan, J.D. 1980. *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki wyrazowe*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Bergmann R., Pauly P., Stricker S. 2010. *Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Dakowska, M. 2008. *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dolata-Zaród, A. 2005. „Z problematyki nauczania przekładu tekstów specjalistycznych (na przykładzie języka prawa)”. *Neofilolog* 26: 64-69.

- Dzierżanowska, H. 1988. Przekład tekstów nieliterackich. Na przykładzie języka angielskiego. Warszawa: PWN.
- Grucza, S. 2007. „Glottodydaktyka specjalistyczna. Część I. Założenia lingwistyczne dydaktyki języków specjalistycznych”. *Przegląd Glottodydaktyczny* 23: 7-20.
- Kubiak, B. 2006. „Typologia nauczania języka specjalistycznego”. *Języki Obce w Szkole* 2: 25-30.
- Kubica, M. 2010. „Nauczanie i rozwijanie sprawności komunikacyjnych w obcojęzycznym dyskursie”. *Neofilolog* 35: 117-128.
- Langenscheidts Taschenwörterbuch der polnischen und der deutschen Sprache. 1994. Berlin: Langenscheidt.
- Lipiński, K. 2000. *Vademecum tłumacza*. Kraków: Wydawnictwo Idea.
- Miłułka, K. 2012. „Komponent kulturowy a proces przyswajania języka obcego”. *Neofilolog* 39/2: 171-184.
- Pieńkos, J. 1993. *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Podręczny słownik polsko-niemiecki. 1986. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo – Wiedza Powszechna.
- Sapir, E. 1978. *Kultura, język, osobowość*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Stolze R. 1999. *Die Fachübersetzung. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Szulc, A. 1994. *Słownik dydaktyki języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tabakowska, E. 2002. „Bariery kulturowe są zbudowane z gramatyki” (w) *Przekład – język – kultura* (red. R. Lewicki). Lublin: Wydawnictwo UMCS: 25-34.
- Weigt, Z. 2012. „Tekst specjalistyczny w dydaktyce uniwersyteckiej”. *Lingwistyka Stosowana* 5: 135-144.
- Zawadzka, E. 2004. *Nauczyciele języków obcych w dobie przemian*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.